

Marko PERIĆ
Srećko STANIĆ

JEVREJI BEOGRADA U POPISIMA STANOVNIŠTVA XIX I XX VEKA

OVAJ pregled statističkih podataka o Jevrejima Beograda u toku jednog stoleća, uzetih iz rezultata zvaničnih popisa stanovništva, mogao je da bude sastavljen zahvaljujući bogatoj i dobro sređenoj stručnoj biblioteci Saveznog zavoda za statistiku u Beogradu. U toj biblioteci, koja ima kontinuitet još iz XIX stoleća, pored ostalih statističkih publikacija čuvaju se, i sve knjige rezultata popisa stanovništva u Srbiji, od prve sveske *Državopis Srbije* iz 1863. godine, pa do najnovijih knjiga rezultata popisa stanovništva Jugoslavije. Zahvaljujući tome, statistički podaci o Jevrejima Beograda u rezultatima popisa stanovništva mogli su da budu preneseni iz primarnih izvora, to jest iz svojevremeno zvanično publikovanih rezultata popisa stanovništva.

U ovom pregledu iskorišćena je iz rezultata popisa stanovništva sva građa o beogradskim Jevrejima, i to uglavnom onako kako je data u rezultatima pojedinih popisa. Kako popisi stanovništva nisu bili jednoobrazni, to u rezultatima nekih popisa postoje podaci o polnoj i starosnoj strukturi, u drugima podaci o maternjem jeziku, pismenosti, državljanstvu, odakle su se doselili u Beograd ako u njemu nisu rođeni, pa i podaci o obredima (Sefardi, Aškenazi, ortodoksi) i drugo. U cilju što potpunijeg informisanja o beogradskim Jevrejima u prošlosti korišćena je sva raspoloživa građa iz svakog pojedinog popisa.

Uz rezultate ranijih popisa stanovništva ne postoje potrebna obaveštenja metodološke prirode da bi se moglo upuštati u kvalitativnu analizu popisa i ocenu međusobne uporedivosti njihovih rezultata. To je takođe jedan od razloga što su statističke informacije o Jevrejima u Beogradu date ovde uglavnom zasebno za svaki pojedini popis.

Iz metodoloških razloga, prve tri glave »Do prvog svetskog rata«, »Između prvog i drugog svetskog rata« i »Posle drugog svetskog rata« podeljene su na odeljke, od kojih svaki sadrži statističke informacije o Jevrejima Beograda iz jednog popisa stanovništva, sa svim obeležjima koje je taj popis uključivao. Ti odeljci su, prirodno, dati hronološkim redom i naslovljeni su godinama popisa.

Pored statističkih podataka o Jevrejima Beograda date su sve do drugog svetskog rata i strukture celokupnog stanovništva po veroispovesti u cilju sagledavanja brojčanog odnosa Jevreja prema drugim veroispovestima.

mahali. Pominje se da je prilikom požara 1560. godine uništeno, među ostalima, i mnogo jevrejskih kuća.

Računa se da su u to vreme već živeli u dve, a možda i više opština. Godine 1567. imali su tri sinagoge i zajedničku školu. Jedan kasniji podatak (iz 1573. godine) govori da je u to vreme bilo u Beogradu »prilično mnogo« nemačkih, italijanskih i španskih Jevreja. U međuvremenu su Jevreji sa Save preseljeni na Dunav.

U idućem stoleću, kada je 1643. godine u Beogradu izbila kuga i pomrlo mnogo stanovnika, a među njima i brojni Jevreji, jedan deo Jevreja je napustio Beograd. Prema podacima iz 1658. godine, Jevreji su tada bili smešteni u posebnu četvrt. Nešto kasnija informacija, iz 1663, navodi da su Jevreji imali blizu Dunava, gde se nalazila skela za Temišvar, vrlo veliku dvospratnu kuću zvanu »Abheham«, sa 103 sobe, 49 kuhinja i 29 podruma, u kojoj je stanovalo oko 800 duša. To je ujedno i prvi istorijski podatak koji govori o broju Jevreja u Beogradu. Kada je Austrija 1688. godine zauzela Beograd, veći broj Jevreja je odveden u zarobljeništvo u Moravsku. Posle mirovnog ugovora sklopljenog u Sremskim Karlovcima 1699, Jevreji su se ponovno počeli vraćati u Beograd, ali ih je bilo toliko malo da nisu mogli obnoviti ni sinagoge, ni škole, pa čak ni opštinu.

Prilikom ponovnog austrijskog osvajanja Beograda 1717. godine bilo je u Beogradu jedva 50 porodica sa možda 250 duša. U stvari, prema popisu koji je sproveden 24. novembra 1717, bilo je 47 porodica Jevreja i to 13 nemačkih i 34 turske. S vremenom je rastao broj nemačkih Jevreja, pa im je dodeljen jedan stari han koji se graničio s dvorištem turskih Jevreja, a sastojao se od 47 soba, 25 kuhinja i 7 podruma. U to doba postojale su u Beogradu dve opštine, Sefardska i Aškenaska.

»Tefter aradžki varoši Beogradske 1825. leta« navodi da je 1825. u Beogradu bilo 208 aradžkih jevrejskih glava sa 114 domaćinstava. Prema »Tefteru« za 1827. godinu bilo je 239 aradžkih jevrejskih glava: 31 zanatlija i 22 učitelja, papa i đaka. Po Boi de Kontu živelo je u Beogradu 1833. godine oko 18.000 stanovnika, od kojih su jedna trećina bili muslimani. Srba je bilo oko 10.000, Grka, Bugara i Vlaha oko 1.000 i Jevreja oko 1.500. Godine 1836, po zanimanju bilo je u Beogradu Jevreja: boltadžija 80, bakala 2, terzija 3, mehandžija 2, magazadžija jedan, tenećedžija 5, špekulanata 4, duvandžija jedan, sarafa 4, kazasa 4, komisionara 2, svega 108. Po Kunibertu, 1838. bilo ih je u Beogradu 1.530 duša koje su živеле u 210 domova. Po podacima iz 1845. godine živeli su u Beogradu 363 jevrejske porodice sa 1.087 duša, od kojih je bilo 410 muških i 677 ženskih, a 120 porodica imalo je svoje kuće. Po zanimanju bilo ih je: sitničara (dučandžija) 47, kožara 30, boltadžija 29, sarafa 8, tenećedžija 6, torbara 5, špekulanata 5, iglara 4, terzija 4, šnajdera 3, krpača 3, crkvenih čauša 3, sansara 3, trgovaca brašnom 2, rabina 2, đaka 76, skitnica 86, grobara 4, gabela 3, šahtera 4, alvadžija 17, učitelja 3, mehandžija 5, kazasa 36, nadničara 81, apotekara jedan, duvandžija 17, prekupaca 69, trgovaca 216, tipografa 6, jogurdžija 18, svirača 21, mlekaru 28, telala 102, čauša grobarskih 2,

crkvenih hazana jedan, crkvenih učitelja 3, slugu 41, prosjaka 27 i bez zanimanja 67. Pada u oči da je porodica bila mala, a broj muških znatno manji od broja ženskih.¹

U Srbiji se objavljuju zvanični statistički podaci tek od 1863. godine. Tada počinju da izlaze knjige *Državopis Srbije*. U prvoj svesci daje se osvrt na ranije popise, sa napomenom da se ne mogu uvek smatrati sasvim pouzdanima. Postoje podaci za stanovništvo Beograda u 1862. godini iz crkvenih knjiga i odnose se samo na hrišćansko stanovništvo (pravoslavni, katolici i protestanti). U 1. svesci *Državopisa Srbije*² navodi se da će »elementi pokreta ljudstva biti u toliko savršeniji, što će pored hrišćanskih žitelja i Jevreje obuhvatiti, koji dosad slučaj bio nije«. Prema popisu iz 1846. godine bio je u Beogradu 14.371 stanovnik, a u popisu iz 1854. bilo je u Beogradu hrišćanskih žitelja 17.096 (muških 10.811, ženskih 6.284). U 2. svesci pomenutog *Državopisa Srbije*³ navodi se na strani 2 da u 1862. godini »čivuta broji Srbija do 2.000, a i Cigana Muhamedanaca isto toliko«.

Popis iz 1866. godine⁴ zvanično se smatra za prvi pouzdani popis stanovništva Srbije, jer je sproveden prema statističkim pravilima koja su u to vreme važila u Evropi. Beograd je tada imao oko 25.000 stanovnika (15.000 muških i 10.000 ženskih). U tri različita pregleda iz tog popisa dati su brojevi 24.768, 24.957 i 25.178. U prvih devet popisa stanovništva, od 1820. pa dalje, nema posebno obuhvaćenih, odnosno iskazanih Jevreja.

Međutim, prema podacima Davida A. Alkalaja u »Jevrejskom narodnom kalendaru 1937—1938« bilo je 1868. u Beogradu svega 219 jevrejskih poreskih glava, dakle oko 1.200 žitelja. Zanimljivo je videti kakvog su zanimanja bili. Najveći broj čine trgovci, špekulanti, kožari i sarafi, ukupno 40 posto od svih profesija; zanatlija je bilo daljih 20 posto. Ostale profesije su čauši, učitelji, sakadžije, taljigaši, amali, tikvari, semenari i meandžije. Od zanata je bilo zastupljeno svega nekoliko; najviše klonferski, opančarski, kazaski i tanadžijski. Jasno je, dakle, da su jevrejski žitelji bili mahom sirotinja. Bilo je to vreme kad nije bilo nijednog jevrejskog intelektualca među beogradskim Sefardima.

Iz jednog izveštaja za školsku 1869/70. godinu vidi se da je u osnovnoj školi bilo 146 učenika i 63 učenice, a u gimnaziji 21 učenik. Ovo je nesumnjivo veliki broj i vrlo je značajno da su tada jevrejski žitelji prvi put počeli da šalju svoju decu i u gimnaziju.

¹ Hronološki sredeno u izvodu po knjizi Dušana J. Popovića *Beograd kroz vekove*, »Tehnička štampa«, Beograd 1964, i »Arhivska građa o Jevrejima u Srbiji« od vrhovnog rabina I. Alkalaja, objavljena u »Jevrejskom almanahu za godinu 1928—1929«, Vršac 1928.

² *Državopis Srbije*, I sveska, iz Ekonomsko-statističkog odeljenja Ministerstva financije, u Beogradu, u Knjažesko-srbskoj pečatnji 1863.

³ *Državopis Srbije*, II sveska, iz Statističnog odeljenja Ministerstva financije, u Beogradu, u Knjažesko-srbskoj pečatnji 1865.

⁴ *Državopis Srbije*, III sveska, iz Statističnog odeljenja Ministerstva financije, u Beogradu, u Knjažesko-srbskoj pečatnji 1869.

1874. godina

Tek popis iz decembra 1874. godine daje više podataka o stanovništvu po veri u Srbiji i Beogradu. Prema podacima iz tog popisa⁵ proizlazi da je u Srbiji bilo ukupno 1,353.890 stanovnika, a među njima 6,7 posto »koji čitaju i pišu«. U Beogradu je broj stanovnika iznosio 27.605 sa 48,8 posto pismenih. Podaci po veri za Srbiju i varoš Beograd izgledali su ovako:

Tab. 1 — Stanovništvo Srbije i varoši Beograd po veroispovesti 1874.

Vera	Srbija	Varoš Beograd
Ukupno	1,353.890	27.605
pravoslavni	1,341.041	22.660
strane vere	12.849	4.945
muhamedanci	6.176	36
katolici	4.161	2.792
Jevreji	2.049	1.754
protestanti	463	363

U ukupnom broju stanovništva Srbije, »strane vere« predstavljaju manje od 1 posto (ili tačnije 0,95), dok su u Beogradu zastupljene sa 18 posto. Među »stranim verama«, Jevreji učestvuju u Srbiji sa 16 posto, a u Beogradu sa 35,5 posto. U ukupnom broju stanovnika varoši Beograd u to vreme bilo je 6,4 posto Jevreja.

Iz rezultata popisa proizlazi, kao što se vidi u tab. 1 da je u Srbiji bilo 2.049 Jevreja, a nije naodmet da se pokaže kako su oni bili razmešteni po okruzima.

Tab. 2 — Broj Jevreja po okruzima u Srbiji 1874.

Okrug	Broj Jevreja
Ukupno	2.049
Beograd	1.754
niški	136
šabački	83
smederevski	45
valjevski	12
kragujevački	9
čučanski	4
jagodinski	3
knjaževački	2
krajinski	1

Iz pregleda se vidi da je od ukupnog broja Jevreja u Srbiji živelo u samom Beogradu 85,6 posto.

⁵ *Državopis Srbije*, IX sveska, iz Statističnog odeljenja Ministerstva financije, u Beogradu, u Knjažesko-srpskoj pečatnji 1879.

Tab. 3 — Jevreji po polu i bračnom stanju u varoši Beograd 1874.

Bračno stanje	Ukupno	Muško	Žensko
Ukupno	1.754	854	900
neoženjeni — neudate	1.063	551	512
oženjeni — udate	586	293	293
udovci — udovice	105	10	95

Na osnovu ovih podataka može se zaključiti da su se Jevreji ženili isključivo Jevrejka ma jer su brojevi oženjenih Jevreja i udatih Jevrejki isti.

1884. godina

Sledeći popis stanovništva sproveden je 1884. godine.⁶ Srbija je te godine brojala 1.901.736 stanovnika sa 9,3 posto pismenih, a varoš Beograd 35.483 stanovnika sa 57,7 posto pismenih. Iz raspoložive građe mogu se izvesti mnogi za ono doba informativni pregledi.

Tab. 4 — Stanovništvo Srbije i varoši Beograd po veroispovesti 1884.

Vera	Srbija	Varoš Beograd	posto
Ukupno	1.901.736	35.483	100
pravoslavni	1.874.174	28.446	80,17
druge vere	27.562	7.037	19,83
muhamedanci	14.569	85	0,24
katolici	8.092	4.263	12,01
Jevreji	4.160	2.177	6,14
protestanti	741	512	1,44

Od 1874. godine, broj stanovnika Srbije povećao se do 1884. za 40,5 posto, a samo »drugih vera« za 115 posto i to zahvaljujući pre svega promenama državnih granica. Beograd se u ovih deset godina povećao za 39,4 posto, a »ostale vere« za 42,3 posto. Broj Jevreja povećan je u tom periodu od 1.754 na 2.177, to jest za 24 posto, što predstavlja prosečan godišnji priraštaj od 2,2 posto.

⁶ *Državopis Srbije*, XVI sveska, iz Statističkog odeljenja Ministarstva narodne privrede, Beograd, Kraljevsko-srpska državna štamparija 1889.

Tab. 5 — Broj Jevreja po okruzima u Srbiji 1884.

Okrug	Broj Jevreja
Ukupno	4.160
Beograd	2.177
niški	1.036
pirotski	334
šabački	193
požarevački	154
smederevski	134
valjevski	67
toplički	17
ostali okruzi	48

Kao što se može videti, Jevreji su bili naseljeni prvenstveno u Beogradu (52%), a zatim u niškom okrugu (30%). Mada je građa za Beograd obrađena i po kvartovima, taj pregled je na žalost objavljen samo za ukupno stanovništvo i od toga »strane vere«. Možda bi ova tabela mogla ipak imati izvesnu važnost. Uz ukupan broj pismenih, koji je dat samo u procentima po kvartovima, strane vere su takođe date kao učešće u procentima u pojedinim kvartovima.

Tab. 6 — Broj stanovnika u Beogradu po kvartovima, sa procentima pismenih i »strane vere« 1884.

Kvart	Ukupno	% pismenih	% »strane vere«
Beograd, ukupno	35.483	57,7	19,8
varoški	4.386	69,1	24,1
vračarski s Topčiderom	6.021	49,9	22,5
dorčolski	5.261	52,4	35,6
palilulski	6.789	46,1	11,2
savamalski	7.616	62,5	18,1
terazijski	5.410	69,8	21,8

Učešće stranih vera pokazuje da ih je na Dorčolu bilo neuporedivo iznad proseka i nalaze se na prvom mestu, dok je Dorčol po pismenosti ispod proseka i nalazi se na četvrtom mestu. Naravno, ovde treba znati koji su to stanovnici osim Jevreja živeli na Dorčolu. U Beogradu je u to doba bilo pismenih muškaraca 66 posto, a pismenih žena 48,4 posto; broj muškaraca i žena kod Jevreja Beograda bio je jednak (muških 1.088, ženskih 1.089). Mada kao što se vidi ima dosta podataka, iz njih se ipak ne može utvrditi pismenost kod Jevreja u Beogradu.

1890. godina

Sledeći popis stanovništva izvršen je 31. decembra 1890. godine.⁷ Na osnovu ovog popisa bio je u Srbiji 2.161.961 stanovnik, od kojih 4.652 Jevreja (0,22%). Va-

⁷ Statistika Kraljevine Srbije, knjiga I, peti deo, Ministarstvo narodne privrede, Statističko odeljenje, u Državnoj štampariji Kraljevine Srbije 1893.

roško stanovništvo brojalo je 286.466 lica, od kojih 4.626 Jevreja (1,61%), a seosko 1.875.495 sa 26 Jevreja (0,01%).

Jevreja je bilo po varošima u svim okruzima osim užičkog. Najviše ih je bilo u Beogradu i Nišu (5,03% i 4,19%). Nešto ih je bilo u pirotskom i podrinjskom okrugu (1,87% i 1,57%), a najmanje u crnorečkom (0,04%).

Od 71 varoši i varošica, koliko ih je u to doba bilo u Srbiji, Jevreja je bilo u 29, dok ih u 42 nije bilo.

Tab. 7 — Varoši Srbije u kojima je bilo 10 i više Jevreja 1890.

Varoš	Broj Jevreja	Varoš	Broj Jevreja
Beograd	2.729	Obrenovac	29
Niš	832	Negotin	24
Pirot	284	Kruševac	20
Šabac	232	Kragujevac	17
Požarevac	117	Aleksinac	16
Leskovac	112	Ub	12
Smederevo	100	Paraćin	10
Prokuplje	33		

U samom Beogradu je stanovništvo po veroispovesti bilo raspoređeno kako je prikazano u sledećoj tabeli.

Tab. 8 — Stanovništvo u Beogradu po veri 1890.

Vera	Broj stanovnika
Ukupno	54.249
pravoslavni	44.216
ostale vere	10.033
katolici	6.333
Jevreji	2.729
muški	1.361
ženski	1.368
protestanti	768
muhamedanci	170
ostali	33

1895. godina

Prema popisu stanovništva od 31. decembra 1895. godine⁸ bilo je u Srbiji ukupno 2.312.484 stanovnika, od kojih 5.102 Jevreja (2.530 muškaraca i 2.572 žene) i to 5.090 u varošima i varošicama, a 12 na selu.

⁸ Statistika Kraljevine Srbije, knjiga XIII drugi deo, Ministarstvo narodne privrede, Statističko odeljenje, u Državnoj štampariji Kraljevine Srbije 1899.

Tab. 9 — Varoško stanovništvo i stanovništvo Beograda po veri 1895.

Vera	Srbija	Beograd ukupno	Muški	Zenski
Ukupno	308.673	59.115	34.455	24.660
pravoslavni	288.927	49.220	29.856	19.364
ostale vere	19.746	9.895	4.599	5.296
katolici	8.644	5.843	2.561	3.282
Jevreji	5.090	3.097	1.530	1.567
muhamedanci	5.013	159	155	4
protestanti	960	791	350	441
ostali	39	5	3	2

Iz tab. 9 proizlazi da se relativan broj Jevreja u Srbiji i u Beogradu zadržao uglavnom na istom nivou (1,65 posto u varošima, a 5,24% posto u samom Beogradu) u odnosu na 1890. godinu.

Tab. 10 — Varoši Srbije u kojima je bilo 10 i više Jevreja 1895.

Varoš	Broj Jevreja	Varoš	Broj Jevreja
Beograd	3.097	Kragujevac	59
Niš	812	Prokuplje	56
Šabac	274	Paraćin	30
Pirot	266	Obrenovac	22
Požarevac	140	Negotin	12
Smederevo	139	Kraljevo	10
Leskovac	133		

U varošima koje nisu ovde obuhvaćene bilo je svega 40 Jevreja. U odnosu na 1890, broj Jevreja se smanjio u Nišu, Obrenovcu i Negotinu.

Prvi put u popisu stanovništva Srbije iz 1895. godine obrađeni su i publikovani podaci po veroispovesti i maternjem jeziku po varošima, odnosno okruzima.

Tab. 11 — Jevreji Srbije i Beograda po maternjem jeziku 1895.

Maternji jezik	Srbija	Beograd
Ukupno	5.102	3.097
srpski ili drugi slovenski jezik	141	120
nemački	634	527
mađarski	58	40
španski	4.056	2.391
drugi jezik	213	19

Osim u Beogradu, španskim jezikom govorilo se naročito u Nišu, dok je nemački bio pretežan u krajinskom okrugu. Kod Srbije u »druge jezike« uključena su i 54 lica za koja nema podataka.

1900. godina

Dalji popis stanovništva u Srbiji sproveden je 31. decembra 1900. godine.⁹ Iz publikovanih rezultata se vidi da je obrada bila mnogo razudenija nego ranijih popisa, pa su dobijeni i podaci koji se u prethodnim popisima nisu pojavljivali.

Tab. 12 — Stanovništvo Srbije u varošima i Beogradu po veri 1900.

Vera	Srbija ukupno		Varoško stanovništvo		Beograd	
	broj	%	broj	%	broj	%
Ukupno	2.492.882	100	351.015	100	69.769	100
pravoslavni	2.460.515	98,70	330.154	94,06	58.252	83,49
ostale vere	32.367	1,30	20.861	5,94	11.517	16,51
muhamedanci	14.745	0,59	4.964	1,41	236	0,34
katolici	10.423	0,43	8.843	2,52	6.564	9,41
Jevreji	5.729	0,23	5.726	1,63	3.730	5,34
protestanti	1.399	0,05	1.268	0,36	947	1,36
ostali	71	0,00	60	0,02	40	0,06

Iz prethodne tabele može se zaključiti da je u Srbiji bilo omladine do 20 godina starosti 44,36 posto, dok ovaj procenat kod Jevreja iznosi 50,36. Nasuprot tome, lica od 71 godine i više zastupljena su u Srbiji sa 1,60 posto, a najmanje kod Jevreja, to jest sa 1,16 posto.

U sledećoj tabeli prikazano je stanovništvo u varošima Srbije po starosnim grupama i zasebno Jevreji, s upoređenjem procenta pismenog stanovništva. Iz nje se može zaključiti kako je omladina gradova odlazila u školu u periodu do 10. i do 15. godine starosti.

Tab. 15 — Pismcnost varoškog stanovništva Srbije i kod Jevreja po starosnim grupama 1900.

Godine starosti	Varoško stanovništvo			Jevreji		
	ukupno	pismeno	% pism.	ukupno	pismeni	% pism.
Ukupno	351.015	166.580	47,46	5.729	3.266	57,01
0—10	73.790	14.256	19,32	1.576	424	26,90
11—15	39.847	27.636	69,36	658	502	76,29
16—20	42.074	28.821	67,22	651	507	77,88
21—30	77.926	45.732	58,69	1.025	766	74,73
31—40	45.489	24.285	53,39	716	528	73,74
41—50	32.674	14.735	45,10	507	279	55,03
51—60	21.351	7.285	34,12	335	159	47,46
61—70	12.269	3.365	27,43	195	82	42,05
71—80	4.197	844	20,11	49	13	26,53
81 i više	1.398	161	11,52	17	6	35,29

⁹ Statistika Kraljevine Srbije, knjiga XXIV, Ministarstvo narodne privrede, Uprava državne statistike, Beograd, u Državnoj štampariji Kraljevine Srbije 1905.

Dok je varoško stanovništvo Srbije imalo u to doba 47,46 posto pismenih, u celoj Srbiji pismenih je bilo 17 posto. Osim upoređenja varoškog stanovništva Srbije s Jevrejima u pogledu pismenosti može biti zanimljiva i komparativna tabela pismenosti Jevreja po polu i starosti.

Tab. 16 — Pismenost Jevreja u Srbiji po polu i starosnim grupama 1900.

Godina starosti	Muškarci			Žene		
	svoga	pismeni	%	svoga	pismene	%
Ukupno	2.897	1.927	66,52	2.832	1.339	47,28
0—10	805	226	28,07	771	198	25,68
11—15	303	249	82,18	355	253	71,27
16—20	313	264	84,35	338	243	71,89
21—30	528	445	84,28	497	321	64,59
31—40	387	341	88,11	329	187	56,84
41—50	260	201	77,31	247	78	31,58
51—60	173	119	68,47	162	40	24,69
61—70	103	69	67,00	92	13	14,13
71—80	19	10	52,63	30	3	10,00
81 i više	6	3	50,00	11	3	27,27

Svi podaci o pismenosti stanovništva koji se iskazuju u procentima na osnovu do sada pomenutih popisa iskrivljuju sliku o stvarnoj pismenosti, jer su obuhvaćena i deca od 0 do 10 godina starosti koja ne treba da budu uključena u ovaj obračun. Ako bi se izostavila grupa dece od 0 do 10 godina starosti dobili bi se sledeći procenti: pismenost u varošima Srbije 54,95 posto, a ne 17,46; pismenost Jevreja 68,43 posto, a ne 57,01 [od čega muškarci 81,31 posto umesto 66,52, a žene 55,36 posto umesto 47,28].

Nema raspoloživih podataka da se utvrdi pismenost Jevreja u samoj varoši Beograd. Međutim, postoje podaci o pismenosti stanovnika Beograda po kvartovima.

Tab. 17 — Pismenost stanovništva Beograda po kvartovima 1900.

Kvart	Broj stanovnika	Pismenih	% pismenih
Ukupno	69.769	45.965	65,88
varoški	4.726	3.801	80,43
vračarski	19.934	12.432	62,37
dorćolski	11.594	7.614	65,67
palilulski	13.395	8.275	61,78
savamski	8.420	5.942	70,57
terazijski	6.618	5.289	79,92
Grad	2.302	1.242	53,95
Topčider	2.780	1.369	49,24

Od ukupnog stanovništva Beograda, muškaraca pismenih je bilo 71,6 posto, a žena pismenih 58 posto.

Za ovaj period publikovani su i podaci o krivičnom suđenju (1896—1900), pa kako su prikazani i podaci po verama, možda neće biti naodmet da se ovde iznesu u izvodu.¹⁰

Tab. 18 — Osuđeni u Srbiji u periodu 1896—1900.

Godina	Srbija	Od toga Jevreji
1896.	2.834	6
1897.	3.548	9
1898.	4.018	7
1899.	4.275	10
1900.	3.581	3
prosečno godišnje	3.652	7

Od prosečnog broja od 7 osuđenih Jevreja godišnje, na Beograd otpada 5 osuđenih.

Glavne vrste krivičnih dela su »protiv države i poreda« dva lica (od ukupno 340); »protiv ličnosti« tri (od ukupno 1.204); »protiv imovine« dva (od ukupno 2.024). Po zanimanjima osuđenih Jevreja, četvorica su trgovci, jedan zanatlija i dvojica ostala zanimanja.

1905. godina

Sledeći popis stanovništva u Kraljevini Srbiji sproveden je 1905. godine, ali objavljeni rezultati tog popisa ne daju informacije koje su važne za ovaj pregled.

1910. godina

Na osnovu popisa stanovništva iz 1910. godine¹¹ proizlaze sledeći osnovni podaci:

prisutno stanovništvo Srbije 2,911.701; od toga varoško stanovništvo 382.882 (ili 13,15%); u tome Jevreji 5.997 (ili 0,2% ukupnog stanovništva, odnosno 1,57% varoškog stanovništva).

¹⁰ *Statistika Kraljevine Srbije*, knjiga XXX, Uprava državne statistike, Beograd, u Državnoj štampariji Kraljevine Srbije 1909.

¹¹ *Prethodni rezultati popisa stanovništva i domaće stoke u Kraljevini Srbiji, 31. decembra 1910. godine*, knjiga peta, izdanje Uprave državne statistike, Beograd 1911, štampano u Državnoj štampariji Kraljevine Srbije.

Tab. 19 — Stanovništvo Beograda i Jevreja po kvartovima 1910.

Kvart	Ukupno	Jevreji	% Jevreja
Ukupno	89.876	4.192	4,66
varoški	5.767	555	9,62
vračarski	24.064	90	0,38
dorćolski	12.682	3.139	24,75
palilulski	19.262	96	0,50
savamalski	10.411	103	0,99
Grad	1.739	4	0,23
Topčider	5.130	11	0,21

Ovo je prvi statistički pregled iz koga se vidi da su Jevreji u tom periodu bili nastanjeni pretežno na Dorćolu (74,86 posto od ukupnog broja Jevreja u Beogradu). Na osnovu rezultata *Popisa žiteljstva od 31. prosinca 1910. godine u Krajevini Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1914*, u Zemunu je 1910. godine bio 681 Jevrej, odnosno 4 posto stanovništva (u odnosu na 1900, porast za 35 lica).

Sastav stanovništva na Dorćolu u tom periodu izgleda po veroispovesti i podanstvu ovako:

Tab. 20 — Stanovništvo Dorćola po veroispovesti i podanstvu, 1910.

Dorćol	Ukupno	% od ukupnog
Dorćol, ukupno	12.682	100
a) po veri		
pravoslavni	8.329	65,68
druge vere	4.353	34,32
Jevreji	3.139	24,75
katolici	746	5,88
muslimani	262	2,07
protestanti	151	1,19
ostali	55	0,43
b) po podanstvu (državljanstvu)		
srpsko	10.363	81,71
austrougarsko	1.299	10,24
tursko	740	5,83
bugarsko	120	0,95
crnogorsko	72	0,57
rumunsko	29	0,23
drugo	59	0,47

Nedostaje pregled jevrejskog stanovništva Dorćola po državljanstvu. Međutim, na osnovu analitičke procene podataka može se zaključiti da je većina Jevreja imala srpsko državljanstvo.

IZMEĐU PRVOG I DRUGOG SVETSKOG RATA

U periodu između dva rata sprovedena su tri popisa i to 1921, 1931. i 1940. godine. Prikupljena građa poslednjeg popisa nije sređivana. Propala je u toku ratnih razaranja a da nije iskorišćena.

1921. godina

Dalje kretanje broja Jevreja u Beogradu posle popisa u Kraljevini Srbiji od 1910. godine može se saznati na osnovu prvog popisa stanovništva Kraljevine Jugoslavije koji je sproveden 1921. godine.¹² S obzirom na činjenicu da je došlo do nove administrativne podele, Srbija se od 2,911.701 stanovnika 1910. godine popela na 4,133.478 u 1921. godini jer su pod tim nazivom obuhvaćeni Makedonija, Kosovo i neke druge teritorije. Geografski raspored je u popisu iz 1921. godine sa celokupnim brojem prisutnog stanovništva i od toga Jevreja izgledao ovako:

Tab. 21 — Učešće Jevreja u stanovništvu Jugoslavije 1921.

Teritorija	Ukupno	Jevreji	% Jevreja
Jugoslavija, ukupno	11,984.911	64.746	0,54
Srbija	4,133.478	11.814	0,29
Bosna i Hercegovina	1,890.440	12.031	0,64
Dalmacija	620.432	314	0,05
Hrvatska, Slavonija, Međimurje, Krk i Kastav	2,739.888	20.562	0,75
Slovenija s Prekomurjem	1,054.919	936	0,09
Bačka, Banat i Baranja	1,346.527	19.069	1,42
Crna Gora	199.227	20	0,01
U daljem pregledu Srbija je podeljena na			
»Severnu Srbiju«	2,656.731	6.112	0,23
»Južnu Srbiju«	1,476.747	5.702	0,39

Mada pregled koji je prikazan u tab. 21 prevazilazi okvire građe vezane za Beograd, ipak može da bude zanimljiv zbog mogućnosti da se upoređi raspored Jevreja posle ujedinjenja zemlje.

U cilju zadržavanja izvesnog kontinuiteta u izlaganju građe »Severne Srbije«, ovde je dat i pregled po gradovima u kojima živi više Jevreja.

¹² Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januara 1921. god. Kraljevina Jugoslavija. Opšta državna statistika, Sarajevo 1932, Državna štamparija.

Tab. 22 — Gradovi Srbije u kojima je bilo 10 i više Jevreja 1921.

Grad	Broj Jevreja	Grad	Broj Jevreja
Beograd	4.844	Požarevac	53
Niš	537	Obrenovac	30
Pirot	137	Valjevo	28
Leskovac	120	Jagodina	21
Smederevo	78	Prokuplje	19
Kragujevac	74	Kruševac	12
Šabac	70	Čačak	11

Dok broj Jevreja u Beogradu stalno raste, ostala mesta ili stagniraju, ili im se broj s malim izuzecima smanjuje. Ovo naročito važi za veliku zajednicu Niša, čiji se broj u poslednjih 35 godina prepolovio.

Tab. 23 — Stanovništvo Beograda po veroispovestima 1921.

Vera	Broj stanovnika	%
Beograd, ukupno	111.739	100
pravoslavni	94.557	84,62
ostale vere	17.182	15,38
rimokatolici	9.723	8,70
Jevreji	4.844	4,34
muslimani	1.341	1,20
evangelici	1.110	0,99
grkokatolici	95	0,09
bez konfesije		
i nepoznato	65	0,06
ostali	4	0,00

Razumljiv je smanjeni udeo Jevreja u stanovništvu Beograda u 1921. godini u odnosu na 1910, jer se Beograd povećao za 24,32 posto, a Jevreji u njemu za 15,55 posto.

Tab. 24 — Stanovništvo Beograda i Jevreji po kvartovima, 1921.

Kvart	Ukupno	Jevreji	% Jevreja
Beograd, ukupno	111.739	4.844	4,34
Varoš	6.595	485	7,35
Vračar	37.560	341	0,91
Dorćol	13.911	3.171	22,79
Paličula	26.235	317	1,21
Savamala	11.924	261	2,19
Terazije	7.038	253	3,59
Topčider-Senjak	8.476	16	0,19

U odnosu na 1910. godinu smanjilo se učešće Jevreja Beograda na Dorćolu sa 24,75 posto na 22,79 u 1921. godini. Od ukupnog broja Jevreja koji je u Beogradu otpadao na Dorćol u 1910. godini od 74,86 posto, u 1921. je ovaj procent spao na 65,46. Stvaran broj Jevreja kroz taj period od 11 godina ostao je na Dorćolu gotovo isti (povećao se za 32 lica), dok se u celom Beogradu povećao za 652 lica. Jevreji su se proširili prvenstveno na Vračar (251), Pašilulu (251), Savamalu (159) i Terazije (53).

Tab. 25 — Stanovništvo Dorćola po veroispovesti 1921.

Vera	Ukupno	%
Dorćol, ukupno	13.911	100
pravoslavni	8.964	64,44
ostale vere	4.947	35,56
Jevreji	3.171	22,79
rimokatolici	1.196	8,60
muslimani	377	2,71
evangelici	175	1,26
grkokatolici	17	0,12
bez konfesije	11	0,08

1931. godina

Drugi popis stanovništva u Kraljevini Jugoslaviji sproveden je 1931. godine.¹³ Kako je u međuvremenu došlo do podela zemlje na banovine nije više postojala mogućnost upoređivanja broja Jevreja na području Srbije. Rasprostranjenost Jevreja po banovinama i na području Uprave grada Beograda data je u sledećoj tabeli.

Tab. 26 — Učešće Jevreja u stanovništvu Jugoslavije po banovinama 1931.

Banovina	Ukupno	Jevreji	% Jevreja
Jugoslavija, ukupno	13.934.038	68.405	0,49
Dravska	1.144.298	820	0,07
Drinska	1.534.739	10.043	0,65
Dunavska	2.387.295	18.518	0,78
Moravska	1.435.584	586	0,04
Primorska	901.660	578	0,07
Savska	2.704.383	19.575	0,72
Vardarska	1.574.243	7.579	0,49
Vrbaska	1.037.382	1.160	0,11
Zetska	925.516	610	0,06
Uprava grada Beograda	288.938	8.936	3,09
Beograd	238.775	7.906	3,31
Pančevo	22.089	507	2,30
Zemun	28.074	523	1,86

¹³ Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, knjiga II, Prisutno stanovništvo po veroispovesti, Kraljevina Jugoslavija, Opšta državna statistika, Državna štamparija, Beograd 1938.

Zanimljiv je raspored Jevreja u Jugoslaviji po gradovima. Kako je poslednji potpun statistički pregled o Jevrejima objavljen za 1931. godinu, to može da bude zanimljiv ovaj podatak. U pregledu su date samo aglomeracije sa 500 Jevreja i više.

Tab. 27 — Gradovi Jugoslavije sa 500 Jevreja i više 1931.

Grad	Broj Jevreja	Grad	Broj Jevreja
Zagreb	8.702	Veliki Bečkerak	1.352
Beograd	7.906	Sombor	1.175
Sarajevo	7.726	Vinkovci	647
Bitolj	3.778	Bačka Topola	632
Subotica	3.758	Štip	626
Novi Sad	3.135	Čakovec	539
Skoplje	2.635	Zemun	523
Osijek	2.445	Pančevo	507
Senta	1.457		

U »Prethodnim napomenama« knjige II popisa stanovništva iz 1931. godine data je podela Jevreja prema verskim obredima na jevrejsko-sefardski, jevrejsko-aškenaski i jevrejsko-ortodoksnii. Ovakve podele nema ni u jednom ranijem popisu.

Tab. 28 — Jevreji u Jugoslaviji prema verskim obredima 1931.

Verski obred	Jugoslavija		Uprava grada Beograda	
	ukupno	%	svaga	%
Ukupno	68.405	100	8.936	100
Sefardi	26.168	38,25	6.921	77,45
Aškenazi	39.010	57,03	1.993	22,30
ortodoksi	3.227	4,72	22	0,25

Od ukupnog broja Jevreja, Sefarada je bilo najviše u Drinskoj i Vardarskoj banovini i Upravi grada Beograda, Aškenaza u Savskoj i Dunavskoj banovini, dok su gotovo svi ortodoksnii živeli u Dunavskoj banovini.

Kao što je ranije pomenuto, prema popisu iz 1931. godine u Beogradu je živelo 7.906 Jevreja. Sledeće 1932. godine održao je referat dr Jakov Čelebonović, predsednik Crkveno-školske jevrejske opštine, na javnoj konferenciji građana i delegata kulturnih i socijalno-humanitarnih ustanova jevrejske zajednice, u kome je izneo izvesne statističke podatke, a koji ovde mogu biti zanimljivi.

S gledišta visine poreza koji plaćaju, beogradski Jevreji su grupisani na sledeći način:

102 nazovi imućna građana koji plaćaju porez od 10.000 naniže do 2.000 dinara;

277 srednjih građana koji plaćaju porez od 1.800 naniže do 500 dinara;

599 malih privrednika koji plaćaju porez od 400 naniže do 100 dinara;

320 siromašnih koji se teškom mukom izdržavaju, a plaćaju porez po 50 dinara godišnje;

400 građana potpuno siromašnih koji nisu u mogućnosti da plate nikakav porez, a među kojima blizu polovine pada na teret Beogradske jevrejske opštine ili jevrejskih građana.

Po zanimanjima bilo je među beogradskim Jevrejima 375 trgovca, 235 privatnih činovnika, 165 zanatlija, 32 lekara, 15 državnih i opštinskih činovnika, 10 bankara, 6 apotekara, 5 inženjera, zatim 275 raznih drugih zanimanja koja nisu zasebno navedena, 68 privatijera, kao i 175 bez zanimanja i siromaha.

U referatu je uz to navedeno da je te godine pohađalo osnovnu školu 326 učenika, srednju školu 209 učenika, a univerzitet 30 studenata.

III

POSLE DRUGOG SVETSKOG RATA

Nakon drugog svetskog rata bilo je u Jugoslaviji pet popisa stanovništva i to 1948, 1953, 1961, 1971. i poslednji koji je sproveden 31. marta 1981. U pogledu identifikacije Jevreja nastaje sasvim nova situacija. Pitanje o religiji postavljeno je i obrađeno samo u popisu iz 1953. godine. Nacionalnost svakog stanovnika beležena je isključivo na osnovu izjave koju je prema svom ličnom nađenju dao svaki pojedinac popisivaču prilikom sprovođenja popisa. U metodologijama popisa za 1971. i 1981. godinu predviđena je mogućnost da se o nacionalnoj pripadnosti ne pruži nikakav odgovor, pa je dat i podatak o broju lica koja nisu želela da se izjasne u pogledu nacionalne ili etničke pripadnosti.

1948. godina

U prvom posleratnom popisu stanovništva 1948. godine¹⁴ zabeležena su 6.853 lica koja su popisivaču izjavila da su Jevreji. U to vreme bila su u jevrejskim opštinama učlanjena 11.934 lica. Pri tome treba imati u vidu da je posle drugog svetskog rata bilo članstvo u jevrejskim opštinama potpuno neobavezno, pa su uključeni samo oni koji to žele. Očigledno se jedan deo članstva u jevrejskim opštinama u popisu stanovništva nije nacionalno deklarirao kao Jevrej, a uz to po-

¹⁴ Konačni rezultati popisa stanovništva od 15. marta 1948. godine, knjiga IX, Stanovništvo po narodnosti, FNR Jugoslavija, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1954.

stoji i izvestan broj Jevreja koji nije bio ni u kakvoj vezi s jevrejskom organizacijom, ali se u popisu stanovništva deklarirao kao Jevrej. Nesumnjivo da je kod dobrog dela preživelih jugoslovenskih Jevreja vrlo snažan faktor, koji je pored ostalog uticao na njih da se ne izjašnjavaju kao Jevreji, bila tragična sudbina ogromne većine Jevreja u evropskim zemljama u toku drugog svetskog rata.

Jedan broj Jevreja se prilikom popisa 1948. godine izjasnio kao »Srbin-Jevrej«, »Hrvat-Jevrej«, »Mađar-Jevrej« i slično. Ta lica nisu u obradi bila uvrštena među Jevreje, nego u Srbe, Hrvate, Mađare i tako dalje. Od obaveznog kriterijuma da se prilikom davanja dve nacionalnosti uzme u obzir samo prva odstupilo se kod odgovora »Srbin-Crnogorac« i »Srbin-Ciganin« i kao narodnost je uzimana »Crnogorac«, odnosno »Ciganin«. U odnosu na relativno i apsolutno mali broj jevrejskog stanovništva u Jugoslaviji, ovako »izgubljeni« broj Jevreja u rezultatima popisa stanovništva iz 1948. godine ne bi se mogao smatrati kao »sasvim neznan«, kako se to tvrdi u komentaru ovog popisa (str. XIII).

U tabelarnom delu rezultata tog popisa nisu prikazane narodnosti koje učestvuju s manje od 0,1 posto. Tada je u Jugoslaviji popisano ukupno 15.772.098 stanovnika, a Jevreja 6.853, dakle samo 0,04 posto od ukupnog broja stanovništva.

1953. godina

U drugom popisu stanovništva koji je posle drugog svetskog rata održan u Jugoslaviji 1953. godine¹⁵ izjasnilo se 2.307 lica da su po narodnosti Jevreji. To je predstavljalo oko jednu trećinu od tadašnjeg broja članova jevrejskih opština. Ovo veliko smanjenje broja Jevreja u odnosu na popis iz 1948. godine povezano je sa iseljenjem Jevreja u Izrael. U vreme između ta dva popisa iselilo se u Izrael, prema podacima Saveza jevrejskih opština, 7.739 lica.

U ovom popisu postavljeno je i pitanje religije ili odnosa prema religiji. Zabeleženo je 2.565 lica koja su se izjasnila da su »Mojsijeve vere«.

Upoređujući broj Jevreja, ili tačnije broj lica koja su se na pitanje o nacionalnoj pripadnosti i veroispovesti izjasnila da su Jevreji proizlazi:

po narodnosti 2.307 lica, od kojih Srbija bez pokrajina 602,

po veroispovesti 2.565 lica, od kojih Srbija bez pokrajina 432.

Kao što se vidi, u celoj Jugoslaviji se veći broj 1953. godine izjasnio kao Jevreji po veroispovesti nego po narodnosti; za područje Srbije bez pokrajina, ovaj odnos je obrnut.

¹⁵ *Popis stanovništva 1953.*, knjiga I, Vitalna i etnička obeležja, Konačni rezultati za FNRJ i narodne republike, FNR Jugoslavija, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1959.

Tab. 29 — Lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti po republikama i pokrajinama 1953.

Republika — Pokrajina	Ukupno	Muški	Ženski
Jugoslavija, ukupno	2.307	1.034	1.273
Srbija	1.504	665	839
bez pokrajina	602	278	324
Vojvodina	893	382	511
Kosovo	9	5	4
Hrvatska	413	174	239
Slovenija	15	6	9
Bosna i Hercegovina	310	158	152
Makedonija	55	28	27
Crna Gora	10	3	7

Tab. 30 — Lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti po bračnom stanju 1953.

Bračno stanje	Ukupno	Muški	Ženski
Jugoslavija, ukupno	2.307	1.034	1.273
(deca i omladina do 18 godina)	(302)	(152)	(150)
neoženjeni — neudate	586	303	283
oženjeni — udate	1.288	655	633
udovci — udovice	361	59	302
razvedeni	70	15	55
nepoznato	2	2	0

Cela grupa »Deca i omladina do 18 godina starosti« spada među neoženjene i neudate.

Tab. 31 — Lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti u Srbiji bez pokrajina po starosnim grupama 1953.

Godina starosti	Ukupno	%	Muški	Ženski
Ukupno	602	100	278	324
0—9	77	12,8	34	43
10—19	31	5,1	14	17
20—29	109	18,1	41	68
30—39	129	21,4	60	69
40—49	127	21,1	73	54
50—59	66	11,0	30	36
60—69	42	7,0	18	24
70 i više	21	3,5	8	13

Tab. 32 — Lica koja su se izjasnila da su »Mojsijeve vere« prema narodnosti 1953.

Narodnost	Jugoslavija			Srbija bez pokrajina		
	ukupno	muški	ženski	ukupno	muški	ženski
Ukupno	2.565	1.047	1.518	432	184	248
Srbi	220	100	120	121	53	68
Hrvati	693	260	433	27	7	20
Slovenci	53	23	30	4	2	2
Makedonci	5	4	1	2	2	—
Crnogorci	1	—	1	—	—	—
Jugosloveni neopredeljeni	193	83	110	16	8	8
ostali Slovenci	36	16	20	3	—	3
nesloveni	1.364	561	803	259	112	147

Podaci po narodnosti obrađeni su u ovom popisu u više pregleda, dok je verispovest iskazana samo po narodnosti. Srbija bez pokrajina je imala 602 lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti. Po veri ih je bilo 432, a među njima 173 koji su se izjasnili da su po narodnosti Slovenci (videti tab. 32). Tako proizlazi da je u to vreme u Srbiji bez pokrajina bilo Jevreja po narodnosti i Jevreja po veri (koji se nisu izjasnili da su po narodnosti Jevreji) 629+173, to jest najmanje 775 lica.

1961. godina

Treći popis stanovništva posle drugog svetskog rata izvršen je 1961. godine.¹⁴ I u ovom popisu ima podataka o Jevrejima po narodnosti, koji su iskazani u dva pregleda. Tada je Jugoslavija imala 18.549.291 stanovnika, Srbija bez pokrajina 4.823.274, a Beograd 749.320 stanovnika.

Tab. 33 — Lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti po republikama i pokrajinama 1961.

Republika — Pokrajina	Ukupno	Muški	Ženski
Jugoslavija, ukupno	2.110	916	1.194
Bosna i Hercegovina	381	187	194
Crna Gora	5	1	4
Hrvatska	406	155	251
Makedonija	47	23	24
Slovenija	21	11	10
Srbija	1.250	539	711
uže područje	497	222	275
Vojvodina	735	306	429
Kosovo	18	11	7

¹⁴ Stanovništvo 1961, knjiga I, Vitalna, etnička i migraciona obeležja, SFR Jugoslavija, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1970.

Tab. 34 — Starosna struktura lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti u Srbiji bez pokrajina 1961.

Godine starosti	Ukupno	%	Muški	Ženski
Ukupno	497	100	222	275
0—9	36	7,2	17	19
10—19	40	8,0	18	22
20—29	50	10,1	20	30
30—39	95	19,1	43	52
40—49	97	19,5	41	56
50—59	87	17,5	40	47
60—64	35	7,1	16	19
65 i više	56	11,3	26	30
nepoznato	1	0,2	1	—

U ostalim pregledima po narodnosti za 1961. godinu, Jevreji nisu zasebno iskazani nego su svrstani u grupu »ostale narodnosti«, gde se nalaze sve narodnosti sa relativno malim učešćem u ukupnom broju stanovnika.

1971. godina

Četvrti popis stanovnika sproveden je u Jugoslaviji 31. marta 1971. godine.¹⁷ Na osnovu tog popisa bilo je ukupno 20,522.972 stanovnika u Jugoslaviji, u Srbiji bez pokrajina 5,260.365, a u Beogradu 899.094 stanovnika. Podaci o licima koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti izneti su u sledećoj tabeli.

Tab. 35 — Lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti po republikama i pokrajinama 1971.

Republika — Pokrajina	Ukupno	Muški	Ženski
Jugoslavija, ukupno	4.811	2.205	2.606
Bosna i Hercegovina	708	331	377
Crna Gora	26	9	17
Hrvatska	2.845	1.346	1.499
Makedonija	32	21	11
Slovenija	72	32	40
Srbija	1.128	466	662
uža teritorija	603	250	353
Vojvodina	513	210	303
Kosovo	12	6	6

Mada ovom napisu nije cilj da analizira tačnost zvaničnih statističkih podataka, ipak se nameće očigledna nelogičnost skoka broja lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti u popisu 1971. godine u Hrvatskoj:

1961. godine 406 lica

1971. godine 2.845 lica.

¹⁷ Popis stanovništva i stanova 1971. Stanovništvo, Etnička, prosvetna i ekonomska obeležja stanovništva i domaćinstava prema broju članova, knjiga VI, SFR Jugoslavija, Savezni zavod za statistiku, Beograd 1974.

Ovo je naglašeno zato da bi se podaci o broju lica koja su se u Hrvatskoj izjasnili kao Jevreji po narodnosti u popisu iz 1971. godine koristili s najvećom rezervom.¹⁸

U posleratnim popisima stanovništva 1948, 1953. i 1961. nisu obrađivani podaci po veroispovestima ili po nacionalnoj pripadnosti na način da bi se moglo utvrditi koliki se broj lica izjasnio kao Jevrej po veroispovesti ili narodnosti za grad Beograd, zbog čega su kao najbliži indikator korišćeni podaci za Srbiju bez pokrajina gde god su stajali na raspolaganju. Međutim, Gradski zavog za statistiku Beograda je za 1971. godinu izvršio obradu te građe za svoju teritoriju, čime je prvi put posle drugog svetskog rata omogućeno da se dobiju detaljnije informacije o licima koja su se izjasnili kao Jevreji po narodnosti u Beogradu.¹⁹

Tab. 36 — Lica koja su se izjasnili kao Jevreji po narodnosti u Beogradu 1971.

Stanovništvo	Ukupno	Muški	Ženski
Beograd naselje, ukupno	465	205	260
aktivno stanovništvo	192	108	84
s ličnim prihodom	87	42	45
izdržavano	186	55	131

Aktivno stanovništvo među Jevrejima počinje s 20 godina starosti.

Tab. 37 — Starosna struktura lica koja su se izjasnili kao Jevreji po narodnosti u Beogradu 1971.

Godina starosti	Ukupno	%	Muški	Ženski
Beograd naselje, ukupno	465	100	205	260
0—9	26	5,6	15	11
10—19	33	7,1	13	20
20—29	70	15,1	35	35
30—39	48	10,3	15	33
40—49	86	18,5	27	59
50—59	92	19,8	47	45
60—64	32	6,9	21	11
65 i više	68	14,1	28	40
nepoznato	10	2,1	4	6

¹⁸ O grešci u broju lica koja su se 1971. godine u popisu stanovništva izjasnili kao Jevreji u Hrvatskoj pisao je Marko Perić sažetije u časopisu Centra za demografiku istraživanja Instituta društvenih nauka u Beogradu *Stanovništvo*, br. 3—4/1974, 1—2/1975, a opširnije u: Jewish Population Studies, Papers in Jewish Demography 1973. Proceedings of the Demographic Session, held at the 6th World Congress of Jewish Studies, Jerusalem, August 1973, Institute of Contemporary Jewry, the Hebrew University of Jerusalem, Jerusalem 1977, 284—287.

¹⁹ *Stanovništvo Beograda, Popis 31. mart 1971*, Gradski zavod za statistiku, Beograd 1975.

Tab. 38 — Lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti u Beogradu po maternjem jeziku 1971.

Maternji jezik	Ukupno
Beograd naselje, ukupno	465
srpskohrvatski, odnosno hrvatskosrpski	310
makedonski	2
slovenački	1
mađarski	42
jevrejski	27
nemački	17
ostali jezici	36
nepoznato	30

Među »ostalim jezicima« ne nalaze se albanski, bugarski, češki, italijanski, rusinski, slovački, turski, grčki i romski (ciganski), jer postoje u originalnoj tabeli, a nijednom beogradskom Jevreju nisu maternji jezik.

Tab. 39 — Lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti prema kraju odakle su se doselila u Beograd, 1971.

Republika — Pokrajina inostranstvo	Ukupno	Republika — Pokrajina inostranstvo	Ukupno
Beograd naselje, ukupno	465	iz Crne Gore	3
nije se selio	148	iz Hrvatske	63
doselio se sa istog područja	3	iz Makedonije	16
iz Srbije bez pokrajina	60	iz Slovenije	3
iz Vojvodine	76	iz Inostranstva	21
sa Kosova	9	nepoznato	7
iz Bosne i Hercegovine	56		

Kao doseljena smatraju se ovde sva lica koja od rođenja ne žive u Beogradu.

Beograd je do oslobođenja bio podeljen u kvartove. Jevreji su živeli većinom na Dorćolu (65—75%). Posle drugog svetskog rata pojavili su se najpre reoni i konačno opštine. Nekadašnji Dorćol sada predstavlja samo deo Opštine Stari grad.

Tab. 40 — Lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti u Beogradu po opštinama 1971.

Opština	Ukupno
Beograd, naselje	465
Čukarica	20
Novi Beograd	36
Palić	46
Savski Venac	42
Stari grad	130
Voždovac	35
Vračar	75
Zemun	48
Zvezdara	42

Neke opštine prelaze granice naselja Beograda, zbog čega se podaci ne podudaraju u potpunosti.

Pod pojmom »područje grada Beograda« sa 486 lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti podrazumevaju se i opštine Grocka (2), Lazarevac (3), Mladenovac (2), Obrenovac (5), kao i Barajevo i Sopot u kojima se nijedno lice nije izjasnilo kao Jevrej.

1981. godina

Peti popis stanovništva u socijalističkoj Jugoslaviji sproveden je 31. marta 1981. godine. Na osnovu tog popisa bio je ukupno 22.418.331 stanovnik u Jugoslaviji, od kojih na teritoriji SR Srbije van teritorija socijalističkih autonomnih pokrajina 5.694.463, te u Beogradu 1.470.073 stanovnika. U pregledu stanovništva po nacionalnosti dati su Jevreji sa podacima koji su izneti u sledećoj tabeli.

Tab. 41 — Lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti po republikama i pokrajinama 1981.

Republika — Pokrajina	Broj lica
Jugoslavija, ukupno	(1.375)
Bosna i Hercegovina	343
Crna Gora	5
Hrvatska	316
Makedonija	28
Slovenija	9
Srbija	(674)
uža teritorija	395
Vojvodina	279
Košovo	...

Kako je broj lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti prema popisu iz 1981. godine iznosio 1.375, to predstavlja smanjenje od oko 35 posto u odnosu na 1961. godinu (kada se izjasnilo 2.111 lica), odnosno smanjenje od čak 71 posto prema 1971. godini (kad je statistika pokazala da se izjasnilo 4.511 lica kao Jevreji po narodnosti). Kao što je u odeljku za 1971. godinu napomenuto, podatke za Hrvatsku treba koristiti s najvećom rezervom. Broj lica koja su se prema podacima popisa u toj republici izjasnila kao Jevreji u 1971. godini, u odnosu na 1961. porastao je sedmostruko, dok je u 1981. u odnosu na 1971. pao na jednu devetinu. To je, naravno, osetno uticalo i na podatke za celu zemlju, što se vidi iz sledeće tabele.

Tab. 42 — Lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti u Jugoslaviji i Hrvatskoj prema rezultatima popisa 1961, 1971. i 1981.

	Jugoslavija ukupno		Jugoslavija bez Hrvatske		Hrvatska	
	broj	1961=100	broj	1961=100	broj	1961=100
1961.	2.110	100	1.704	100	406	100
1971.	4.811	228	1.966	115	2.845	701
1981.	1.375	65	1.059	62	316	78

Na osnovu podataka koji se odnose na lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti prema rezultatima popisa iz 1961, 1971. i 1981. godine u Hrvatskoj proizlaze razlike koje ukazuju na nerealnost podataka o Jevrejima za 1971. godinu. Analizirajući podatke o Hrvatskoj za 1971. bilo je neophodno da se u toj republici uporede podaci po opštinama sa rezultatima za 1981. godinu (slični podaci za 1961. nisu raspoloživi). U tom cilju su odabrane opštine u kojima je za 1971. iskazano 20 i više lica da su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti. Ove opštine obuhvataju 84 posto od ukupnog broja lica koja su navedena kao Jevreji objavljenog za Hrvatsku u 1971. godini.

Tab. 43 — Opštine u Hrvatskoj za koje je objavljeno da se 20 ili više lica izjasnilo kao Jevreji po narodnosti 1971. godine, upoređene sa 1981. godinom

Opština	1971.	1981.
Bjelovar	34	1
Čakovec	49	—
Gospić	54	1
Imotski	183	—
Karlovac	30	4
Koprivnica	27	1
Kutina	51	5
Labin	30	—
Našice	20	—
Nova Gradiška	43	—
Ogulin	52	—
Osijek	83	18
Otočac	41	—
Poreč	26	2
Pula	74	1
Rijeka	195	7
Sinj	78	—
Sisak	24	1
Slavonski Brod	91	1
Split	315	23
Varaždin	62	—
Velika Gorica	21	—
Vukovar	32	3
Zabok	20	—
Zadar	58	2
Zagreb	674	211
Zlatar Blistica	23	—

Dovoljan je letimičan pregled ovog spiska da bi se uočila nelogičnost podataka za mnoga mesta u 1971. godini.

Od ukupnog broja u Srbiji, van teritorija pokrajina u 1981. godini na području grada Beograda živi 378 lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti, ili 96 posto.

Tab. 44 — Lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti u Beogradu po opštinama 1971. i 1981.

Opština	1971.	1981.
Beograd, ukupno	486	378
Čukarica	20	7
Grocka	2	2
Novi Beograd	36	45
Palilula	46	32
Rakovica	—	11
Savski Venac	42	31
Stari Grad	130	127
Voždovac	35	27
Vračar	75	50
Zemun	48	16
Zvezdara	42	30
Lazarevac	3	—
Mladenovac	2	—
Obrenovac	5	—

U opštinama Barajevo i Sopot se nijedno lice nije izjasnilo kao Jevrej po narodnosti. U tab. 40, podaci za 1971. dati su samo za naselje Beograd (465 lica), dok je ovde obuhvaćeno celo područje grada Beograda. Broj lica koja su se u Beogradu izjasnila kao Jevreji po narodnosti u 1981. smanjio se za 22 posto u odnosu na 1971. godinu.

Za dalju analizu podataka o licima koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti u 1981. godini bila bi potrebna i druga obeležja, kao na primer starosna struktura, obrazovanje, zanimanje i drugo, ali nisu na raspolaganju.*

IV

POSEBNO DEMOGRAFSKO ISTRAŽIVANJE JEVREJSKE ZAJEDNICE 1971—1972. GODINE

U toku 1971. i 1972. godine, Savez jevrejskih opština uz pomoć Demografskog odeljenja Instituta za savremeno jevrejstvo Hebrejskog univerziteta u Jerusalimu i eminentnih jugoslovenskih demografa i statističara sproveo je posebno demografsko istraživanje o članovima jevrejskih opština i o članovima njihovih domaćinstava sa više specifičnih obeležja.²⁰

* PRIMEDBA REDAKCIJE. S obzirom na to da se o nacionalnoj pripadnosti u oba popisa izjašnjavalo prema sopstvenom opredeljenju, uzroke «nelogičnih» odstupanja u brojevima «pripadnika» pojedinih nacionalnosti i narodnosti između dva sukcesivna popisa treba detaljnije analizirati kao sumarni odrez promene pojedinačnih opredeljenja o nacionalnoj pripadnosti (posebno u Hrvatskoj 1971. godine). Baki, diskutabilno je da li je tu reč o grešci u prikupljanju i obradi podataka u pomenuta dva popisa. Taj segment bi trebalo sveobuhvatnije analizirati (npr. kroz promenu političke situacije u Jugoslaviji i Hrvatskoj u tom periodu, percepciju pojedinaca ili čitavih etničkih grupa i sl.).

²⁰ M. Perić, «Daljnji rezultati našeg demografskog istraživanja», *Jevrejski pregled* br. 3—4, Beograd 1973; isti, *Jewish Population Studies, Papers in Jewish Demography 1973, Proceedings of the Demographic Session, held at the 16th World Congress of Jewish Studies, Jerusalem, August 1973, Institute of Contemporary Jewry, The Hebrew University of Jerusalem «Demographic Study of the Jewish Community in Yugoslavia, 1971—1972»*; isti, «Posebno demografsko istraživanje jevrejske zajednice u Jugoslaviji», *Stanovništvo* br. 3—4/1974 i br. 1—2/1975; Centar za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, Beograd 1977.

Ovo posebno istraživanje oslanjalo se na evidenciju članova jevrejskih opština, ali zbog raznih tehničkih i organizacionih teškoća, u Jugoslaviji je anketirano samo 85,5 posto članova, a u većim gradovima i manje. No i pored toga, prema stručnoj oceni su dobijeni dovoljno reprezentativni podaci u pogledu strukture i pravaca kretanja jevrejske zajednice u Jugoslaviji i u većini jevrejskih opština.

U Beogradu je od 1.602 evidentirana člana anketirano 1.010, što čini 64 posto. U ovoj anketi su pored subjektivnog opredeljenja u pogledu nacionalne pripadnosti evidentirani i podaci o nacionalnoj pripadnosti roditelja anketiranih lica. Pri tom se nije išlo samo za tim da se vidi da li su otac ili mati anketiranih bili Jevreji nego da se vidi i unutarjevrejski sastav popisanih lica prema pripadnosti roditelja. Za svako lice čija su oba roditelja ili samo jedan od njih Jevreji data su za te roditelje tri moguća odgovora: »Aškenaz«, »Sefard« i »Jevrej — bliže neodređen« (upotrebljena skraćena »Jevrej — n«). Ova treća kategorija je uvedena što se u toku priprema za istraživanje pokazalo da u Jugoslaviji ima naročito mladih Jevreja — posebno iz posleratnih generacija i iz mešovitih brakova — koji sebe ne smatraju ni Sefardima ni Aškenazima, nego se smatraju i deklariraju kao Jevreji. Kao četvrta mogućnost odgovora za pripadnost oca ili majke bio je »nije Jevrej«. Na taj način se došlo do informacija za Beograd koje su date u sledećoj tabeli.²¹

Tab. 46 — Anketirani članovi Beogradske jevrejske opštine prema roditeljima 1971.

Otac	Mati	Ukupno	Muški	Ženski
Anketirano ukupno		1.010	415	595
oba roditelja Jevreji, svega		611	270	341
Sefard	Sefard	288	137	151
Sefard	Aškenaz	31	16	15
Aškenaz	Sefard	25	9	16
Aškenaz	Aškenaz	231	94	137
Sefard	Jevrej — n.	7	6	1
Aškenaz	Jevrej — n.	1	1	—
Jevrej — n.	Sefard	1	—	1
Jevrej — n.	Aškenaz	—	—	—
Jevrej — n.	Jevrej — n.	27	7	20
otac nije Jevrej, svega		107	54	53
...	Sefard	57	32	25
...	Aškenaz	35	13	22
...	Jevrej — n.	15	9	6
majka nije Jevrejka, svega		156	81	75
Sefard	...	88	46	42
Aškenaz	...	58	28	30
Jevrej — n.	...	10	7	3
oba roditelja nisu Jevreji		136	10	126

²¹ Sixth World Congress of Jewish Studies, Papers in Jewish Demography. Draft version, »Demographic Study of Jewish Community in Yugoslavia« 1971—1972, by Marko Perić, Jerusalem 1973.

Kao što se može zaključiti iz ankete, 60,5 posto članova Beogradske jevrejske opštine imaju oba roditelja Jevreje, dok ih je 26 posto s jednim roditeljem, a kod 13,5 posto članova nijedan roditelj nije Jevrej.

Od anketiranih 611 lica kojima su oba roditelja Jevreji, 47 posto otpada na one kojima su oba roditelja Sefardi, a 38 posto kojima su oba roditelja Aškenazi. Iz navedene tabele se takođe vidi kojem obredu pripadaju roditelji anketiranih. U tom slučaju treba izostaviti lica kojima oba roditelja nisu Jevreji. Njih ima 136, pa ostaju za analizu 874 člana sa 1.748 roditelja od kojih su oba ili samo jedan Jevreji. Proizlazi da su roditelji anketiranih Jevreja bili 45 posto Sefardi, 35 posto Aškenazi, 5 posto Jevreji neodređeni, a 15 posto roditelja nisu bili Jevreji, to jest bilo otac ili majka nisu bili Jevreji.

Broj anketiranih po polu predstavlja za Beograd 11 posto muškaraca prema 59 posto žena. Taj odnos je tako reći isti ako se saberu podaci za pet velikih gradova (Beograd, Novi Sad, Osijek, Sarajevo i Zagreb).

Uočena je činjenica da ima neuporedivo više mešovitih brakova u kojima je Jevrej uzeo ženu nejevrejku nego obratno. To je još očiglednije ako se pogledaju podaci o članovima opština koji nisu Jevreji. To su uglavnom žene (bližu 93%).

Tab. 47 — Anketirani članovi Beogradske jevrejske opštine prema grupama starosti i polu 1971.

Godina starosti	Ukupno	%	Muški	%	Zenski	%
Ukupno	1.010	100	415	100	595	100
0—14	62	6	32	8	30	5
15—29	248	24	130	31	118	20
30—44	112	11	39	9	73	12
45—64	440	44	153	37	287	48
65 i više	148	15	61	15	87	15

U sledećoj tabeli prikazana su anketirana lica po mestu rođenja, odnosno po socijalističkim republikama i socijalističkim autonomnim pokrajinama.

Tab. 48 — Anketirani članovi Beogradske jevrejske opštine po mestima rođenja 1971.

Mesto rođenja	Ukupno	%
Ukupno	1.010	100
Beograd	386	38,3
ostala mesta		
uže Srbije	107	10,6
Vojvodina	107	10,6
Kosovo	5	0,5
Bosna i Hercegovina	167	16,5
Hrvatska	116	11,5
Makedonija	25	2,5
Slovenija	13	1,3
Crna Gora	7	0,7
inostranstvo	77	7,5

Tab. 49 — Anketirani članovi Beogradske jevrejske opštine prema maternjem jeziku 1971.

Maternji jezik	Ukupno	%
Ukupno	1.010	100
srpskohrvatski, odn. hrvatskosrpski	808	80,0
mađarski	86	8,5
ladino	57	5,6
nemački	28	2,8
slovenački	7	0,7
makedonski	4	0,4
jidiš	2	0,2
drugi jezici	18	1,8

Tab. 50 — Anketirani članovi Beogradske jevrejske opštine starosti od 15 godina i više, po bračnom stanju 1971.

Bračno stanje	Lica stara 15 godina i više	%
Ukupno	948	100
neoženjeni — neudate	249	26,3
oženjeni — udate	522	55,0
udovci — udovice	131	13,8
razvedeni	46	4,9

Među neoženjenima i neudatim bilo je 35 lica koja su stara 30 godina ili više (14%). U brak su stupili od 16 do 18 godina starosti jedan muškarac i 48 žena, od 19 do 21 godine 15 muškaraca i 115 žena, a od 22 do 24 godine 30 muškaraca i 126 žena. Od 131 lica kojim je umro bračni drug bilo je 10 udovaca i 121 udovica (92,9%).

Od 565 žena starih 15 godina ili više imalo je porod 308 žena. Po jedno dete rodilo je 135 žena, po dvoje 130 žena, po tri deteta 32 žene, po četiri deteta 7 žena, po šestoro dece dve žene i sedmoro dece dve žene. Ukupno je rođeno 545 dece, od kojih su umrla četiri deteta do pet godina starosti. Od anketiranih 308 žena, samo ih je 14 posto rodilo više od dva deteta.

Sastav anketiranih članova po školskoj spremi izgledao je ovako:

Tab. 51 — Anketirani članovi Beogradske jevrejske opštine starosti od 15 godina i više, po školskoj spremi 1971.

Školska sprema	Ukupno	%
Ukupno	948	100
bez školske spreme	5	0,5
sa četiri razreda osnovne škole	41	4,3
sa osmogodišnjom školom	147	15,5
sa školom za KV i VKV radnike	35	3,7
s gimnazijom	213	22,5
sa školom za srednji stručni kadar	190	20,0
s višom školom	71	7,5
s visokom školom	246	26,0

Tab. 52 — Anketirani članovi Beogradske jevrejske opštine po glavnim grupama zanimanja 1971.

Grupa zanimanja	Ukupno
finansijški, kancelarijski i srodni službenici	88
pravnici i ekonomisti	38
profesori, učitelji i drugo nastavno osoblje	34
fizičari, hemičari, matematičari i srodni	32
industrijski i zanatski radnici	30
umetnici	17
lekari, farmaceuti i drugi zdravstveni radnici	16
trgovinski radnici	13
građevinski inženjeri, arhitekti i srodni	13
rukovođeće osoblje	12
radnici zaštite i usluga	11
novinari	10
biolozi, agronomi, veterinar i srodni	8

Uz to je bilo i drugih grupa zanimanja koje su zastupljene u manjem broju.

Od ukupnog broja od 1.010 anketiranih članova, 144 je posedovalo nekretnine u sastavu 505 domaćinstava. Socijalnu pomoć primala su 24 člana.

U pogledu zdravstvenog stanja, 783 člana su izjavila da se osećaju zdravima. Od hroničnih bolesti patilo je 255 lica. Oštećeno zdravlje kao posledicu stradanja u drugom svetskom ratu, odnosno za vreme okupacije zemlje, imalo je 175 članova. Ratni vojni invalidi bila su 24 lica, a 23 invalidi rata.

Od ukupnog broja anketiranih članova, 630 je rođeno pre 1930. godine. Oni su prošli drugi svetski rat na sledeći način:

u narodnooslobodilačkom ratu	183
u logorima	177
prikriveno	170
u izbeglištvu	129
u zatvorima	95
u konfinaciji	63
u zarobljeništvu	54
u pokretima otpora i savezničkim armijama	13

Ovde nisu navedeni svi slučajevi, kao na primer prisilan rad i slično. Neka lica u ovom pregledu mogu se nalaziti na više mesta, pa je razumljivo da je zbir veći od broja anketiranih članova.

Odlikovanja je dobilo 326 anketiranih lica i to: 197 iz narodnooslobodilačkog rata, 115 posleratnih, dva lica su imala odlikovanja iz stare Jugoslavije, a dva lica iz Srbije pre prvog svetskog rata.

Među anketiranim članovima Beogradske jevrejske opštine bilo je 18 nosilaca »Partizanske spomenice 1941«, a priznato pravo borca od pre 9. septembra 1943. imalo je 107 lica.

Od 1.010 članova Beogradske jevrejske opštine koji su bili anketirani, 420 je u većoj ili manjoj meri posedovalo jevrejsko obrazovanje. Izjasnilo se 56 lica da znaju hebrejski, ladino je govorilo 193, a jidiš 18 lica.

U pogledu aktivnosti pre drugog svetskog rata u jevrejskim organizacijama i uopšte na jevrejskom polju bilo je među anketiranim 156 lica koja su 1970. imala 45 godina i više, a posle drugog svetskog rata 213 lica između onih koja su u vreme anketiranja imala 15 godina i više.

Jevrejske praznike i običaje održavalo je 409 anketiranih lica od 15 godina starosti i više, a sinagogu je od njih posećivalo 299 (od kojih 85 muškaraca i 214 žena).

Pomenuto istraživanje dalo je podatke i o broju domaćinstava koja su bila anketirana, kao i o broju lica koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti.

Tab. 53 — Anketirani članovi Beogradske jevrejske opštine po broju članova domaćinstava i licima koja su se izjasnila kao Jevreji po narodnosti 1971.

Broj članova u jednom domaćinstvu	Broj domaćinstava	Ukupan broj članova	Od toga Jevreji po narodnosti
Ukupno	505	1.325	777
1	102	102	88
2	148	296	182
3	134	402	241
4	89	356	190
5	24	120	55
6 i 7	8	49	21

Od 88 jednočlanih domaćinstava Jevreja po narodnosti bilo je 17 muškaraca i 71 žena. U svim ovim domaćinstvima je do 14 godina starosti bilo 107 lica, a od 65 godina i starijih 188 lica.

Ovim je zaključen izvod iz istraživanja o članovima jevrejskih opština Jugoslavije koje je sprovedeno u toku 1971. i 1972. godine, a odnosi se na Beograd. Kao što je u uvodu ove glave napomenuto, istraživanje koje se odnosi na Beograd obuhvata samo 64 posto evidentiranih članova Beogradske jevrejske opštine, te podaci mogu da budu indikativni prvenstveno u vidu relativnih brojeva.

Marko PERIĆ — Srećko STANIĆ

S u m m a r y

BELGRADE JEWRY IN POPULATION CENSUS IN XIX AND XX CENTURIES

This work is completed from the rich funds of the Library of the Federal Bureau for Statistics in Belgrade. It consists of the following chapters: "Before World War I", "Between World War I and II", "After World War II", "Special demographic research of the Jewish community between 1971—1972". Before World War II the Jews were evidenced according to their confession, and after the War according to their nationality. The first facts about the number of Jews in Belgrade date back to 1663 and they state that there were around 800 persons. In 1833 Belgrade had ca. 18.000 inhabitants and it was about 1.500 Jews of them. This number was relatively constant in Belgrade during the XIX century. In the census from 1900 Belgrade counts 3.730 Jews. In the period between the two Wars there were three censuses (1921, 1931, 1940). The data from the latest one were lost during the World War II. The number of Jews constantly increases in Belgrade and decreases in other towns of Serbia. From 1910 till 1921 the number of Belgrade inhabitants increased for 24,32%, and for Jews in was 15,55%.

The first census in Yugoslavia after World War II was carried out in 1948 when 6.853 Jews were evidenced, while the Jewish communities counted 11.934 members. In the census carried out in 1953 in the whole territory of Yugoslavia there were only 2.307 persons who declared to be of Jewish nationality. It was one third of the total number of the Jewish community members. In the same census 2.565 persons stated that they were of Moses' faith. In the census of 1971 there were 4.811 persons who declared themselves as Jews. It has to be noticed that the number sharply increased in Croatia. This number decreased for a ninth in the census of 1981. In the years 1971—1972 the Federation of Jewish Communities in Yugoslavia carried out a demographic research which covered 85% of the Yugoslav Jewish community members.